

METÓDY METAFYZIKY A PRÍRODNÝCH VIED – O ICH PODOBNOSTIACH A ODLIŠNOSTIACH

PETER VOLEK, Katedra filozofie, Filozofická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku, SR

VOLEK, P.: Methods of Metaphysics and Natural Sciences: On their Similarities and Differences
FILOZOFIA 73, 2018, No 5, pp. 345-355

Contemporary metametaphysics studies foundations and methodology of metaphysics. There are two basic positions when it comes to comparing methods of metaphysics and natural sciences. Some authors want to naturalize metaphysics because they see it as a continuation of natural sciences. On the other hand, there are authors who argue that metaphysics is something specific. Both in metaphysics and natural sciences there is a place for the *a priori* and *a posteriori* methods. The exclusive use of the *a priori* methods is problematic with respect to their justification. The *a posteriori* methods start from experience and can reveal similarities and dissimilarities between metaphysics and natural sciences. Hence, some philosophers combine the *a priori* and *a posteriori* methods in metaphysics (e.g. Lowe, Tahko). The relation between the *a priori* and *a posteriori* methods is analyzed within the framework of Aristotelian essentialism. The paper will also examine the advantages of Aristotelian essentialism comparing it with the bundle theory and the theory of bare particulars. Naturalization of metaphysics can lead to the dissolution of metaphysics in natural sciences. Therefore, my thesis is that the methods of metaphysics differ from those of natural sciences. Although metaphysics and natural sciences share the same object, namely the explanation of the world, with regard to methods their overlap is only a partial one. They both use models, idealization, and abstraction, but they differ when it comes to the forms of confirmation they use.

Keywords: Metametaphysics – Methodology of metaphysics – Relationship between metaphysics and science – *A priori* – *A posteriori*

Úvod. V ostatných rokoch sa objavili viaceré vedecké publikácie o metametafyzike (napr. Chalmers – Manley – Wasserman 2009; Lowe 2011; Paul 2012; Tahko 2015; Anderson, Arenhart 2016; Brenner 2017; Morganti, Tahko 2017). Je to pomerne nová oblasť metafyziky, ktorá ešte nemá presne ustanovenú terminológiu. Pre lepšie pochopenie tejto state, ktorá sa zaraďuje do metametafyziky, je vhodné priblížiť chápanie niektorých základných pojmov. Metametafyzika skúma základy a metódy metafyziky.¹ Ako metafyzická nedourčenosť [*metaphysical underdetermination*] sa chápe názor, podľa ktorého s jednou vedeckou teóriou sú kompatibilné rozličné metafyzické vysvetlenia (Anderson,

¹ V určení metametafyziky sa inšpirujem Tuomasom Tahkom (2015, 3-6).

Arenhart 2016, 168). Znamená to, že s jednou vedeckou teóriou možno spojiť viaceré navzájom nezlučiteľné metafyzické vysvetlenia.

V tomto článku sa chcem zapojiť do metametafyzickej diskusie a uvažovať najmä o metódach metafyziky a ich porovnaní s metódami prírodných vied. Budem zastávať tézu, že metódy metafyziky sa líšia od metód prírodných vied.

1. Vzťah metafyziky a prírodných vied: a priori – a posteriori. Jedným z najdiskutovanejších problémov súčasnosti v oblasti metametafyziky je určenie vzťahu metafyziky a prírodných vied (napr. Paul 2012; Tahko 2015; Anderson, Arenhart 2016; Brenner 2017; Morganti, Tahko 2017). Tento závisí do veľkej miery od určenia typov viet, ktoré používa metafyzika. Jeden druh riešenia môže byť založený na tom, že používa buď apriórne, alebo aposteriórne výroky. Zástancom používania apriórnych výrokov v metafyzike bol Kant. Podľa neho metafyzika používa syntetické apriórne sudy, ktoré majú rozširovať naše poznanie, aby bola metafyzika ako veda možná (Kant 1990, B 18, 50*-51*). Keby to však boli iba apriórne sudy, tak by metafyzika nemala s prírodnými vedami spoločnú oblasť, v ktorej sa používajú aposteriórne sudy alebo výroky. Potom by sa nedalo zistiť, či je v súlade s prírodnými vedami.

Keby, naopak, empirické vedy nepoužívali aposteriórne výroky, neboli by empiricky testovateľné, čím by nesplnili jednu zo základných požiadaviek na vety empirických vied. Skúsme skúmať ďalšiu možnosť, či by metafyzika mohla používať iba čisto empirické výroky. Všimnime si nejakú bežnú skúsenosť. Veci vieme zaradiť podľa druhov, a tým odlišiť jedny veci od druhých. Zvyčajne vieme odlišiť vodu od nafty. Vodu vieme presnejšie určiť aj ako H_2O . H_2O určuje mikroštruktúru vody, čo zistíme empirickým skúmaním. Zvyčajne sa pokladá za apriórne poznateľné, že voda má nejakú esenciálnu štruktúru, ale to, že touto štruktúrou je H_2O , poznávame empiricky. Niektoré vlastnosti vody spoznávame z priameho pozorovania, čiže fenomenálne, napríklad že sa v nej rozpúšťa soľ. No tieto vonkajšie pozorovateľné vlastnosti sú dôsledkom jej vnútornej štruktúry, čiže ňou umožnené. Vnútoraná štruktúra teda determinuje jej vonkajšie vlastnosti. Určením štruktúry vody spoznávame jej esenciu. Spoznávanie esencie je metafyzickým skúmaním vedeným určitou epistemológiou, kombináciou či striedaním apriórneho a aposteriórneho procesu (Tahko 2015, 172-175). To, že voda má nejakú esenciálnu štruktúru, predstavuje apriórne poznanie. Z čoho táto štruktúra konkrétne pozostáva, zistíme aposteriórnyim poznaním. Názor, ktorý uznáva možnosť spoznať esencie vecí, sa nazýva metafyzický realizmus, alebo aj esencializmus. Cez spoznanie esencie vecí totiž môžeme spoznať veci také, aké sú, teda ich metafyzickú štruktúru.

Doteraz sme si vymedzili vzťah metafyzického skúmania k apriórnemu a aposteriórному spôsobu poznávania. Zistili sme, že metafyzika používa apriórne aj aposteriórne výroky. Ďalej budeme skúmať, aký je vzťah metafyzického skúmania k vedeckému skúmaniu. To je základný problém, ktorý sa rieši v tomto článku.

2. Vzťah metafyziky k vedeckému skúmaniu. Krajné názory. Všeobecne môžu existovať dve extrémne polohy riešenia tohto vzťahu. Jeden extrémny názor hovorí, že metafyzika a veda sú úplne nezávislé. Proti nemu možno argumentovať poukázaním na to, že metafyzika a veda majú spoločné viaceré postupy. Napríklad obe používajú striedanie apriórneho a aposteriórneho skúmania. Jeden takýto príklad približuje E. J. Lowe (Lowe 2008, 41). Mnohé prvky, ktoré sa nachádzajú za uránom, boli najprv teoreticky postulované spolu s ich vlastnosťami, a až potom bola prakticky dokázaná ich existencia. Bolo to možné až po objavení subatomárnych častíc, protónov a neutrónov a ich vlastností, čo umožnilo chápanie a anticipáciu, aká kombinácia nukleónov môže viesť k postulovaniu stabilných jadier. Teoretické postulovanie transuránových prvkov spolu s ich vlastnosťami predstavuje apriórnu metódu v prírodných vedách. Zároveň sa pritom použili aposteriórne nadobudnuté poznatky o vlastnostiach protónov a neutrónov. Extrémny názor na opačnom konci spektra názorov zasa hovorí, že ich metódy sú odlišné minimálne, že sa líšia iba stupňom abstrakcie, ktorý vedie k rozličným skúmaným predmetom. Napríklad L. A. Paulová (Paul 2012) tvrdí, že metafyzika aj prírodné vedy používajú kombináciu apriórneho a aposteriórneho skúmania, modelovanie a inferenciu, ktorá prichádza k najlepšiemu vysvetleniu. Pri modelovaní obe často používajú aj myšlienkové experimenty. Pritom ako metódy² využívajú abstrakciu a idealizáciu.³ Avšak Paulová pokladá metafyziku za ontologicky prvotnú pred prírodnými vedami, pretože metafyzika postuluje kategórie, ktoré prírodné vedy používajú. Táto ontologická priorita metafyziky sa odhaľuje v pojmoch metafyziky, ktoré sú ontologicky prvotné voči pojmom prírodných vied. Napríklad metafyzický pojem „vlastnosť“ je ontologicky prvotný vo vzťahu k pojmom teórie poľa. Ak sa však metafyzika a prírodné vedy vôbec nelíšia metodológiou skúmania, tak metafyzika potom vychádza ako predĺženie prírodných vied. Paulová totiž skúma iba určité aspekty metódy metafyziky a prírodných vied, a iné, ktorými sa odlišujú, si nevyšma. Preto je vhodné uviesť aj také aspekty metódy metafyziky, ktoré sa líšia od skúmania prírodných vied. Prírodné vedy totiž používajú aj empirické testovanie, ktorým sa potvrdzujú hypotézy. V metafyzike sa však nedá používať priame empirické testovanie, namiesto neho sa však používa racionálne zdôvodňovanie.⁴ Výber medzi viacerými metafyzickými teóriami sa môže udiť na základe kritéria jednoduchosti (Brenner 2017) a ele-

² K analýze pojmu metóda pozri napr. (Gahér 2016; Bielik, Kosterec, Zouhar 2014, 110).

³ K filozofickému vysvetleniu idealizácie v prírodovedeckom skúmaní pozri (Kvasz 2012). Kvasz vysvetľuje newtonovskú idealizáciu ako konštitutívnu, kde sa nahradením skutočnosti idealitou vytvára nový druh ideality, dynamické systémy. Fyzikálne objekty majú v nej intencionálnu existenciu v rámci určitého jazyka, čím predstavuje základy svojho inštrumentálneho realizmu (Kvasz 2012, 496-503, 2015). Intenzívnu diskusiu o idealizácii a abstrakcii v spoločenských a humanitných vedách predstavuje (Halas 2015a) a vo filozofii vedy a najnovšie trendy v tejto oblasti (Halas 2015b, 2015c). Halas určuje metódu abstrakcie a idealizácie ako postupnosť inštrukcií (Halas 2015a).

⁴ Iný kritický postoj k názorom Paulovej v jej článku (Paul 2012) o vzťahu metafyziky a prírodných vied udávajú Morganti a Tahko (Morganti, Tahko 2017, 2. kap, 2561-2565). Podľa nich metafyzické modely sú fundamentálnejšie ako vedecké vďaka všeobecnejším pojmom, čo však neumožňuje privilegovanejší prístup k realite. Teoretické modely takisto ťažko umožnia preferenciu voľby metafyzickej teórie, najmä pri nedostatku kontaktu s empirickou oblasťou.

gancie, ktoré používajú aj prírodné vedy. Tieto kritériá patria medzi teoretické cnosti [*theoretical virtues*]. Aj keď tento výber nemusí byť dostatočne potvrdený týmito kritériami.⁵

Podobne extrémnym názorom na vzťah metafyziky a prírodných vied je aj názor Ladymana (2012), podľa ktorého metafyzika predstavuje kontinuitu prírodných vied. Podľa Ladymana v metafyzike aj v prírodných vedách sa používa tvorba hypotéz na vysvetlenie dát, čo predstavuje apriórny moment. Pritom sa používa abstrakcia a idealizácia. Spomedzi viacerých možných metafyzických teórií správna je tá, ktorá sa potvrdí empirickou evidenciou, podobne ako v prírodných vedách, pričom sa použijú teoretické cnosti ako jednoduchosť a explanačná sila. Naturalizovaná metafyzika má zjednotiť vedu a vytvoriť obraz sveta, ktorý spojí poznatky z fyziky a ostatných prírodných vied do jedného celku. Takéto chápanie obmedzuje metafyziku na unifikáciu prírodných vied. Nevšíma si iné vedy, napr. sociálne či technické vedy. Nevšíma si ani iné oblasti života. Používa tie isté metódy ako prírodné vedy. Nevšíma si, že metafyzika nemôže použiť priame empirické testovanie ako prírodné vedy. Tým sa ukazujú nedostatky takéhoto chápania metafyziky a jej metód. Okrem toho podľa Ladymana metafyzická nedourčenosť vedie k neadekvátnosti predmetného realizmu, lebo pripúšťa viaceré metafyzické vysvetlenia. Metafyzická nedourčenosť pripúšťa možnosť toho, že entity postulované vedeckou teóriou, napr. elektróny, sú jednotlivinami podľa jedného metafyzického vysvetlenia, ale podľa druhého metafyzického vysvetlenia nie sú jednotlivinami (Ladyman 1998, 419). „Je to *náhradná* forma realizmu, ktorá odporúča presvedčenie v existenciu entít, ktoré majú taký dvojnásobný metafyzický status“ (Ladyman 1998, 420). Proti Ladymanovmu názoru, že empirická evidencia potvrdí metafyzickú teóriu, možno z jeho vlastných tvrdení povedať, že nedourčenosť neumožňuje potvrdenie jednej metafyzickej teórie spomedzi dvoch, lebo pri nedourčenosti rovnaké empirické fakty pripúšťajú rozličné metafyzické vysvetlenia. Ladyman zastáva ontický štrukturalný realizmus, podľa ktorého reálna je štruktúra, ktorá je spoločná obom metafyzickým vysvetleniam. Obrazy elementárnych častíc a polí tak možno chápať ako rozličné reprezentácie tej istej štruktúry. Štruktúra sa potom chápe ako primitívna a ontologicky subsistentná, čiže samostatná (Ladyman 1998, 420). Ladyman spolu s Rossom tvrdia, že chápať štruktúru ako ontologicky prvotnú je v súlade s kvantovou mechanikou. Kvantové častice a časopriestorové body sa chápu podľa nej ako jednotliviny, ale ich identita a odlišnosť nie je ich vnútorná vlastnosť, ale je determinovaná vzťahovými štruktúrami, do ktorých vstupujú (Ladyman, Ross 2007, 151). Ak je identita a odlišnosť elementárnych častíc určená vzťahovými štruktúrami, otázne je, či ich možno jednoznačne pokladať za subsistentné jednotliviny. Vzťahy medzi jednotlivinami sa tak stávajú ontologicky primárnymi a jednotliviny ontologicky sekundárnymi. Proti tomu sa dá tvrdiť s Andersenom a Arenhartom, že keď kvantová mechanika nevie rozhodnúť, či sú elementárne častice jednotliviny alebo nie, tak takéto rozhodnutie je

⁵ V tejto štúdii sa nebudeme zaoberať hľadaním kritérií preferencie jedného metafyzického vysvetlenia nejakého empirického javu spomedzi viacerých možných, lebo to presahuje zámer a rozsah tejto štúdie.

apriórne metafyzické. Ak teda Ladyman s Rossom tvrdia, že štruktúry sú ontologicky prvotné, je to metafyzické rozhodnutie, čo je v rozpore s ich úsilím o naturalizovanú metafyziku (Andersen, Arenhart 2016, 170). Totiž ani ich tvrdenie o ontologickej prioritě štruktúr nie je rozhodnuteľné prírodovedecky, iba metafyzicky. Je totiž rozdiel medzi tvrdením, že ontologická prioritá štruktúr je v súlade s kvantovou mechanikou, a tvrdením, že ontologická prioritá štruktúr je dokázaným tvrdením kvantovej mechaniky. Už aj zhodu, čiže koherenciu ontologickej priority štruktúr s kvantovou mechanikou, Ladyman s Rossom dosahujú opustením jednej charakteristiky jednotlivín, ich subsistenčnosti, čo je už metafyzické vysvetlenie.

3. Vzťah metafyziky k vedeckému skúmaniu. Stredné názory. Strednú cestu medzi týmito dvoma extrémami ponúkajú riešenia, ktoré si všímajú spoločné znaky i odlišnosti metafyziky a prírodných vied. Podľa E. J. Lowe (Lowe 2011) sa metafyzika a prírodné vedy líšia metodológiou aj svojím predmetom skúmania a navzájom sa dopĺňajú. Metafyzika skúma, akého druhu veci sú, čiže aké sú ontologické kategórie a ako sa navzájom k sebe vzťahujú tak, že tvoria jeden celok. Metafyzika používa ako jednu z metód apriórnu metódu doplnenú aposteriorným empirickým skúmaním. V apriórnej časti skúma, aké predmety by mohli existovať, a vytvára argumentáciu za a proti existencii aj nemateriálnych entít a abstraktných entít. Jadrom metafyziky je formálna ontológia, ktorá skúma ontologické formy, čiže ontologické kategórie. Metafyzika teda skúma základnú štruktúru skutočnosti, esencie možných vecí. Prírodné vedy skúmajú to, čo existuje. Pritom však neskúmajú všetko, čo existuje, lebo skúmať napríklad nemateriálne duše alebo abstraktné predmety nie je ich úlohou, pretože ich empirické metódy to nedovoľujú. Prírodné vedy teda skúmajú to, čo existuje ako materiálne a konkrétne entity. Pritom používajú aj teoretické objekty postulované na vysvetlenie pozorovateľných javov, napr. kvarky a bozóny, ktoré boli najprv postulované, a neskôr ich existencia aj potvrdená. Prírodné vedy teda skúmajú, aké veci a ich časti existujú v aktuálnom svete. Pritom ontologicky prvotná je apriórna časť, čiže časť dosiahnuteľná apriórnym skúmaním. Falibilná je apriórna aj aposteriórna časť (Lowe 2006, 4-5). Metafyzika skúma a spoznáva apriórne priamo esenciu možných vecí (Lowe 2008, 39). Toto však je možné len na základe predchádzajúceho aposteriórneho poznania, ako to Lowe vysvetľuje na príklade objavenia transuránových prvkov (Lowe 2008, 41). Ich vlastností boli najprv predpovedané, až potom objavené. Tie vlastnosti však mohli byť predpovedané len na základe poznatkov o elektrónoch a neutrónoch a ich možných kombináciách v jadrách prvkov, čiže na základe určitých empirických aposteriórnych poznatkov. K apriórnemu poznaniu sa prichádza cez poznatky aposteriórne. Pri chápaní ide o dopĺňanie aposteriórnych poznatkov apriórnymi. Morganti s Tahkom interpretujú Loweho prístup k metafyzike tak, že podľa nich Lowe začína v metafyzike s apriórnym skúmaním (Morganti, Tahko 2017, 2567), avšak jeho príklad s transuránovými prvkami hovorí o inom prístupe, o začiatku empirického skúmania. Keď Lowe hovorí o prednosti apriórneho v metafyzike, myslí tým na ontologickú prioritu, nie na epistemologický prístup. Nevyjadruje to však dostatočne jasne, takže mnohé jeho vyjadrenia (Lowe 2002, 9-11) umožňujú skôr také chápanie, ako ho

vyjadrujú Morganti s Tahkom, keď totiž hovorí, že metafyzika apriórne skúma, čo je možné, a čo je aktuálne, skúmajú empirické vedy.

Metafyzika a prírodné vedy sa teda v niečom líšia a v niečom zhodujú. Presnejšie povedané, čiastočne sa zhodujú v predmete skúmania. Metafyzika aj prírodné vedy skúmajú skutočnosť. Metafyzika však skúma skutočnosť tak, že skúma možnosti, v akých sa skutočnosť môže vyskytnúť. Niektoré poznatky z prírodných vied zasa ukazujú smerovanie, ktorým sa metafyzické skúmanie môže uberať, a takisto umožňujú poskytnúť indikácie na to, ktoré z mnohých metafyzických teórií sa najviac približujú skutočnosti, napr. na základe teoretických čností ako jednoduchosť, informatívnosť, explanatórna sila (Morganti, Tahko 2017, 2575).

4. Diachrónna identita vecí. Výhodnosť strednej cesty vo vzťahu metafyziky a prírodných vied oproti krajným pozíciám možno priblížiť na riešení problému diachrónnej identity vecí, čomu sa chcem venovať v častiach 4-7. Lowe ako predstaviteľ stredného smeru pri porovnaní metód metafyziky a prírodných vied pripúšťa možnosť spoznania esencie vecí. Patrí teda medzi predstaviteľov aristotelovského esencializmu. Tento názor nie je všeobecne prijímaný. Preto je potrebné preskúmať, či je oprávnené hovoriť o esencii vecí. V bežnej skúsenosti prijímame názor, že veci⁶ jestvujú dlhší čas. Predstavme si, že niekomu napríklad autom usmrtili psa, ktorého mal zaočkovaného a zaregistrovaného. To znamená, že daný pes žil dlhší čas. Pri existencii vecí v čase hovoríme o intervale, počas ktorého veci jestvujú v diachrónnej identite. Na rozdiel od diachrónnej identity je niekedy potrebné skúmať aj synchronnú identitu vecí, čiže identitu vecí v určitom časovom okamihu. Vo filozofii môžeme skúmať, čo je princípom diachrónnej identity vecí, teda čo ju umožňuje alebo zabezpečuje. V súčasnosti sú tri základné metafyzické názory na veci: aristotelovský esencializmus (ďalej označovaný ako esencializmus), teória holých individuí a teória zväzkov vlastností. Ďalej stručne preskúname, ktorá z týchto troch teórií je najvhodnejšia na vysvetlenie diachrónnej identity vecí.

5. Veci ako zväzky vlastností. Teória zväzkov vlastností [*bundle theory*] zastáva názor, že vec tvorí zväzok vlastností, ktoré empiricky vnímame. Môže ísť o rozmery, váhu, farbu atď. Táto teória nadväzuje na britskú empirickú tradíciu filozofie Davida Huma. Vyskytuje sa dnes v dvoch formách. Prvá forma je nominalistická. Je to teória trópov. Keď sa však táto teória pokúša vysvetliť diachrónnu identitu vecí, dostáva sa do ťažkostí. Podľa nej vec tvorí zväzok konkrétnych vlastností, trópov, napr. veľkosť tejto stoličky, farba tejto skrine. Druhou formou je ultrarealistická pozícia, podľa ktorej zväzok vlastností je všeobecnina, ktorá je spoločná väčšiemu počtu individuí. Pre obe tieto formy či verzie platí, že ak vec tvorí zväzok vlastností, tak práve jeden konkrétny zväzok vlastností tvorí jej identitu. Ako Sousedík správne upozorňuje, táto teória je ultraesencialistická, lebo jej všetky vlastnosti pripadajú nevyhnutne (Sousedík 2000, 8). Znamená to, že ak sa však jedna pôvodná vlastnosť nahradí inou vlastnosťou, z jedného zväzku vlastností sa

⁶ Pod vecou budeme chápať veci aj živé bytosti.

stane iný zväzok vlastností. Ak vec tvorí práve jeden konkrétny zväzok vlastností, tak iný zväzok vlastností bude vytvárať inú vec. To nám neumožní zastať názor, že daná vec je diachrónne identická sama so sebou, aj keď sa niektorá jej vlastnosť zmení, čo odporuje bežnej skúsenosti a praxi človeka. Preto táto teória nie je vhodným kandidátom na vysvetlenie diachrónnej identity veci.

6. Aristotelovský esencializmus. Esencialistické vysvetlenie prijíma názor, že princípom diachrónnej identity veci je jej esencia. Táto esencia sa počas existencie danej veci nemení, pričom ale vlastnosti, ktoré nepatria k jej esencii, sa môžu meniť, teda môže ich nadobúdať alebo strácať. Vlastnosti v esencialistickom chápaní sú len odlišené od esencie, nevyskytujú sa samostatne. Vyskytujú sa vo veci. Pri presnejšom skúmaní však treba rozlíšiť druhovú esenciu a individuálnu esenciu. Druhá esencia označuje, do akého druhu patrí daná vec.⁷ Druhá esencia je potrebná na identifikáciu danej veci. Teda vieme ju spoznať a identifikovať ako tú istú vec iba na základe toho, že ju vieme zaradiť do toho istého druhu. Identifikovať a reidentifikovať vec vieme buď ostenzívne, ak je prítomná pri hovorení o nej, alebo cez opisy, deskripcie, ak nie je prítomná (Strawson 1997). Individuálna esencia je esencia konkrétnej veci. Individuálna esencia a druhová esencia majú spoločné to, čo im zostáva, keď od nich odpočítame všeobecnosť druhovej esencie a jednotlivosť individuálnej esencie, čo Sousedík (2000, 9) nazýva ako absolútny atribút. V aristotelovskej a scholastickej tradícii sa nazýva formou. Vo veci existuje konkrétne, individuálne. Rozumom môžeme absolútny atribút spoznať tak, že odhliadneme od jeho individuálnosti a spoznáme ho všeobecne, čím vieme danú vec zaradiť k druhu. Individuálna esencia má zároveň akcidenty, ktoré Sousedík nazýva stavy (Sousedík 2000, 9). Tieto môže vec nadobúdať a strácať. Nadobúda a stráca ich vlastne individuálna esencia. Ak tieto akcidenty vyjadríme jazykom, vtedy už hovoríme o vlastnostiach, lebo v predikácii prisudzujeme subjektu, ktorý zastupuje vec, určitý predikát, čiže vlastnosti. Vlastnosti sú potom abstraktné a akcidenty konkrétne. Pre diachrónnu identitu veci je okrem identity individuálnej esencie ďalej potrebná aj kontinuálna dráha danej veci (Sousedík 2000, 11). To značí, že daná vec musí existovať počas toho istého časového úseku, keď sa tvrdí jeho individuálna existencia a identita. Pri živých bytostiach daná kontinuálna dráha nemôže byť prerušená. Život živých bytostí totiž nevieme zničiť a znova obnoviť. Pri artefaktoch môže byť daná dráha aj prerušená. Napríklad hodinky vieme rozobrať a znova poskladať. Ak ich poskladáme z tých istých súčastí, s určením identity danej veci zrejme nenastanú žiadne problémy. Ak však nejakú časť vymeníme, tak to, dokedy ešte pri výmene nejakej časti môžeme považovať zloženú vec za identickú s pôvodnou, záleží na tom, na čom sa dohodneme ako na esencii artefaktu.

⁷ Presvedčivé zdôvodnenie druhového esencializmu prinášajú Kit Fine (2015), David Oderberg (2007, 2011), Fernando E. Vásquez-Barba s kritikou antiesencializmu (2017) a individuálneho esencializmu (L. A. Paul, 2006; Sonia Roca-Royesová, 2011).

7. Teória holých indivíduí. Ďalšou v súčasnosti dosť početne zastávanou teóriou je teória holých indivíduí [*bare particulars*]. Podľa tejto teórie indivíduá sa skladajú z vlastností a holých indivíduí. Holé indivíduum je také, ktoré nemá žiadne empirické vlastnosti. To však neznamená, že nemôže mať triviálne vlastnosti. Triviálne vlastnosti sú neempirické vlastnosti, o ktorých vypovedáme pomocou analytických výrokov, napríklad že indivíduum je totožné samo so sebou. Teóriu holých jednotlivín kritizuje Stanislav Sousedík, pričom spolu s ním ju chápem ako antiesencialistickú (2000, 5-8). Podľa neho táto teória obsahuje protiklad. Hovorí totiž, že holé indivíduá neobsahujú žiadne empirické vlastnosti, ale na druhej strane empirické vlastnosti sú na nich navešané ako na vešiacu. Tomu by sa dalo zabrániť tým, že empirické vlastnosti budú vlastniť náhodne. Avšak aj po takejto úprave ešte vlastnia triviálne vlastnosti, a to nevyhnutne. Ak sa toto pripustí do definície holého indivídua, tak sa zmení aj definícia triviálnej vlastnosti, lebo medzi triviálne vlastnosti bude patriť aj vlastnosť „mať iba triviálnu vlastnosť“. Na základe takejto zmeny definície triviálnej vlastnosti však nebude možné odlišiť jedno holé indivíduum od iného. Keby sa zaviedol pojem „radikálne holé indivíduum“ na odlišenie zložky, ktorou sa líši jedno holé indivíduum od iného, tak aj toto musí mať triviálne vlastnosti, a tak by sme mohli pokračovať do nekonečna. Sousedík teda argumentom sporu zdôvodňuje nemožnosť teórie holých indivíduí. Inú kritiku možnosti existencie holých indivíduí prináša Andrew Bailey (Bailey 2012). Podľa neho kladná či záporná odpoveď na otázku, či majú holé indivíduá pravé vlastnosti ich vlastnej substancie [*ordinary properties of their host substances*], je neudržateľná, a tým aj teória holých indivíduí. Pravé vlastnosti sú také, ktoré nepredpokladajú nejaký vzťah k indivíduu, na ktorom sú exemplifikované. Martin Schmidt ako zástanca holých indivíduí v metafyzike modalít (Schmidt 2010a) preberá názor Morelanda (1998), že holé indivíduum je princípom individuácie vecí, pričom holé indivíduum je mereologicky jednoduchá entita. Holé indivíduum podľa Morelanda je holé vtedy, ak „nemá tie netriviálne vlastnosti, ktoré formujú *vnútornú povahu* predmetov“ (Schmidt 2010a, 87). To je základným zdrojom jeho názoru pre preferenciu holých indivíduí v metafyzike modalít. Mereologicky jednoduchá entita je taká, ktorá v sebe nemá vzťah celku a časti. S Martinom Schmidtom úplne súhlasím v tom, že „holé indivíduá, ako nevyhnutný predpoklad určitej analýzy jazyka (ktorou teória možných svetov je), nás k ničomu ontologickému, vo vzťahu ku konštitúcii jednotlivín, nemôžu zaväzovať“ (Schmidt 2011a, 100). To znamená, že Schmidt pripúšťa zdôvodnenie holých indivíduí iba v metafyzike modalít, nie v ontológii jednotlivín. V ontológii jednotlivín ich presvedčivo vyvracia Sousedík (2000). Zdôvodňovanie esencií cez analýzu identity je metafyzickým skúmaním. Keď som v článku *Predmety a substancie* (Volek 2011) ako reakciu na stať Martina Schmidta (2010b) uviedol, že pri spoznávaní esencií vecí vychádzame z jazyka, najmä z bežného alebo prirodzeného, nebolo to vysvetlené dosť presne, čo Martin Schmidt (2011b) oprávnene kritizoval. Vychádzať z analýzy jazyka nemusí znamenať dedukovať alebo vyvodzovať z analýzy jazyka metafyzické tvrdenia. Môže to znamenať aj všímať si predpoklady výsledkov analýzy jazyka. Napríklad názor, že štruktúre predikácie musí zodpovedať nejaká ontologická štruktúra, je už určitým metafyzickým tvrdením. Je to apriórne tvrdenie. Schmidt priznáva, že aj vzdať sa predmetov v me-

tafyzike vedie k veľkým ťažkostiam, napríklad by sme museli preformulovať teóriu množín alebo existenciu vlastností a vzťahov bez predmetov, ktoré ich exemplifikujú (2010b, 650). Podľa Schmidta človek v prirodzenom jazyku prichádza do styku v prvom rade s udalosťami, napríklad zmenou vône, a ich vysvetlenie ako zmenu vlastností predmetov pokladá za revizionistické vysvetlenie (Schmidt 2011, 375). Lenže tým sa odkláňa od Strawsonovho chápania deskriptívnej a revizionistickej metafyziky, ktorý za deskriptívnu metafyziku považuje opis skutočnej štruktúry a za revizionistickú vytváranie lepšej štruktúry nášho myslenia o svete, pričom ako predstaviteľa deskriptívnej metafyziky uvádza Aristotela (Strawson 1997, 41). Aristoteles však zastáva esencialistickú metafyziku predmetov a ich vlastností. Okrem toho v predikácii vlastnými menami referujeme väčšinou na veci, nie na udalosti. Pri identifikácii a reidentifikácii udalostí potrebujeme identifikovať veci, s ktorými alebo na ktorých sa dané udalosti odohrávajú. Pri identifikácii a reidentifikácii vecí sa nemusíme odvolávať na udalosti (Strawson 1997, 66-82). Napríklad udalosť hry na husliach vieme identifikovať vtedy, ak niekto hrá na husliach. Huslistu vieme identifikovať aj vtedy, keď práve nehrá na husliach, avšak na základe predchádzajúcich poznatkov. Tie potrebujeme aj na identifikáciu hry na husliach. To poukazuje na ontologickú prioritu vecí pred udalosťami. Esencializmus v metafyzike prijíma existenciu esencií predmetov, čo dobre umožňuje vysvetliť diachrónnu identitu vecí. Keďže metafyzika má byť v súlade s prírodnými vedami, má si všímať aj jazyk prírodných vied. Má sa snažiť odhaľovať jeho predpoklady.

8. Potvrdenie v metafyzike a v prírodných vedách. V prírodných vedách sa potvrdenie vykonáva empirickým testovaním. To sa môže uskutočniť priamo použitím údajov získaných zmyslovým pozorovaním, ako napr. pri zatmení mesiaca. V mnohých prípadoch sa však empirické testovanie vykonáva nepriamo za pomoci určitých nástrojov alebo prístrojov. Tak je to napr. pri potvrdení predpovedaných údajov či vlastností subatomárnych častíc. V metafyzike sa však potvrdenie vykonáva racionálnym zdôvodnením. Príkladom môže byť zdôvodnenie prednosti aristotelovského esencializmu pri vysvetlení diachrónej identity vecí, ako to bolo predvedené v častiach 4-7 tohto článku. Iným druhom nepriameho empirického testovania metafyzických tvrdení je skúmanie, či daný názor nie je v rozpore s empirickými teóriami. Nepriame empirické testovanie metafyzických tvrdení sa líši od nepriameho empirického testovania zmyslovo priamo nedostupných častí empirického sveta tým, že pri testovaní metafyzických tvrdení sa používa skúmanie neprotirečenia medzi metafyzickými a empirickými tvrdeniami, kým pri nepriamom empirickom testovaní sa používa skúmanie zhody predpokladov empirických teórií a empirických princípov použitých pri konštrukcii technických zariadení.

Záver. V čom je teda podobnosť a odlišnosť metafyziky a prírodných vied? Podobnosť je založená na tom, že obe používajú apriórne aj aposteriórne tvrdenia, že obe používajú modely, metódu abstrakcie aj idealizácie. Navyše sa zhodujú aj vo svojom predmete, pretože tak prírodné vedy, ako aj metafyzika chcú podať vysvetlenie sveta. Líšia sa však svojimi metódami, pretože tu sa prekrývajú iba čiastočne (Morganti, Tahko 2017,

2565-2578). Ich odlišnosť tkvie v používaní iného spôsobu potvrdenia. Prírodné vedy používajú empirické testovanie, metafyzika racionálne zdôvodnenie a nanajvýš nepriame empirické testovanie ohľadom toho, či nie je metafyzické tvrdenie v rozpore s empirickými teóriami. Naše metametafyzické skúmanie teda ukázalo, že metódy metafyziky sa v dôležitom aspekte líšia od metód prírodných vied.

Literatúra

- ANDERSON, F., ARENHART, J. R. B. (2016): Metaphysics within Science: Against Radical Naturalism. *Metaphilosophy*, 47 (2), 159-180.
- BAILEY, A. (2012): No bare particulars. *Philosophical Studies*, 158, 31-41.
- BIELIK, L., KOSTEREC, M., ZOUHAR, M. (2014): Model metódy (1): Metóda a problém. *Filozofia*, 69 (2), 105-118.
- BRENNER, A. (2017): Simplicity as a criterion of theory choice in Metaphysics. *Philosophical Studies*, 174 (11), 2687-2707.
- FINE, K. (2015): Unified Foundations for Essence and Ground. *Journal of the American Philosophical Association*, 1 (2), 296-311.
- GAHÉR, F. (2016): Metóda ako procedúra. *Filozofia*, 71 (8), 629-643.
- HALAS, I. (2015a): Abstrakcia a idealizácia ako metódy spoločensko-humanitných disciplín. *Organon F*, 22 (1), 71-89.
- HALAS, I. (2015b): Abstrakcia a idealizácia vo filozofii vedy I. *Filozofia*, 70 (7), 546-559.
- HALAS, I. (2015c): Abstrakcia a idealizácia vo filozofii vedy II. *Filozofia*, 70 (8), 633-646.
- CHALMERS, D. J. — MANLEY, D. — WASSERMAN, R. (eds.) (2009): *Metametaphysics. New Essays on the Foundations of Ontology*. Oxford. Clarendon Press.
- KANT, I. (1990): *Kritik der reinen Vernunft*. Nach der 1. und 2. orig. Ausg. hrsg. von R. Schmidt. Hamburg: Meiner.
- KVASZ, L. (2012): O idealizácii v exaktných vedách. *Filosofický časopis*, 60 (4), 483-503.
- KVASZ, L. (2015): *Inštrumentálny realizmus*. Plzeň: Tiskárna Bílý slon – Praha: Vyšehrad.
- LADYMAN, J. (1998): What Is Structural Realism? *Studies in History and Philosophy of Science*, 29 (3), 409-424.
- LADYMAN, J. (2012): Science, method and metaphysics. *Philosophical Studies*, 160, 31-51.
- LADYMAN, J., ROSS, D. (2007): *Every Thing Must Go. Metaphysics Naturalized*. Oxford: Oxford University Press.
- LOWE, E. J. (2002): *A Survey of Metaphysics*. Oxford: Oxford University Press.
- LOWE, E. J. (2006): *The Four-Category Ontology. A Metaphysical Foundation for Natural Science*. Oxford: Oxford University Press.
- LOWE, E. J. (2008): Two Notions of Being: Entity and Essence. *Philosophy*, 83, 23-48.
- LOWE, E. J. (2011): The Rationality of Metaphysics. *Synthese*, 178 (1), 99-109.
- MORELAND, P. (1998): Theories of Individuation: A Reconsideration of Bare Particulars. *Pacific Philosophical Quarterly*, 79, 251-263.
- MORGANTI, M., TAHKO, T. (2017): Moderately Naturalistic Metaphysics. *Synthese*, 194 (7), 2257-2580.
- ODERBERG, D. (2007): *Real Essentialism*. New York-London: Routledge.
- ODERBERG, D. (2011): Essence and Properties. *Erkenntnis*, 75, 85-111.
- PAUL, L. A. (2006): In Defense of Essentialism. *Philosophical Perspectives*, 20, 333-372.
- PAUL, L. A. (2012): Metaphysics as modeling: the handmaiden's tale. *Philosophical Studies*, 160, 1-29.
- ROCA-ROYES, S. (2011): Essential Properties and Individual Essences. *Philosophy Compass*, 6 (1), 65-77.
- SCHMIDT, M. (2010a): O inom prístupe k holým jednotlivinám. *Organon F*, 17 (1), 85-91.

- SCHMIDT, M. (2010b): Predmety, kauzalita a vedecký realizmus. *Filozofia*, 65 (7), 643-651.
- SCHMIDT, M. (2011a): Holé individuá – kritika zvnútra. *Organon F*, 18 (1), 96-101.
- SCHMIDT, M. (2011b): Je analýza jazyka metafyzikou? *Filozofia*, 66 (4), 374-377.
- SOUSEDÍK, S. (2000): Aristotelské pojetí individua v dnešní filosofické diskusi. *Organon F*, 7 (1), 1-12.
- STRAWSON, P. F. (1997): *Individuá. Esej o deskriptívnej metafyzike*. Bratislava: Iris.
- TAHKO, T. (2015): *Metametaphysics*. London: Cambridge University Press.
- VÁSQUEZ-BARBA, F. E. (2017): Essentialism and Method. *Organon F*, 24 (2), 166-183.
- VOLEK, P. (2011): Predmety ako substancie. *Filozofia*, 66 (4), 367-373.

Peter Volek
Katedra filozofie
FF KU v Ružomberku
Hrabovská cesta 1B
034 01 Ružomberok
Slovenská republika
e-mail: peter.volek@ku.sk